

УДК 339.137:330.342

Суска А.А.

кандидат економічних наук, член-кореспондент АЕНУ,
завідувач кафедри деревооброблювальних технологій
та системотехніки лісового комплексу,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

ОБҐРУНТУВАННЯ РИНКОВО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЛІСОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджується можливість інституціоналізації ринку соціально-екологічних послуг лісу шляхом реалізації стратегії еволюційного розвитку існуючого інституціонального середовища лісового господарства. Визначаються напрями трансформації інститутів в нові еколого-економічні умови. Перспективи такого стратегічного вибору визначаються ступенем відповідності і готовності існуючого інституціонального середовища лісової галузі, основою якого є нормативно-правова база, до ефективного інституціонального обслуговування нового економічного об'єкту. Оцінка ринково-екологічних аспектів основних нормативно-правових актів, які обслуговують лісове господарство, дозволить визначитися з підходами до проектування системи інституціонального забезпечення ринку соціально-екологічних послуг лісу.

Ключові слова: інститути лісового сектору, формальні інститути, неформальні інститути, інституціональне середовище, еколого-правові аспекти.

ОБОСНОВАНИЕ РЫНОЧНО-ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ ЛЕСНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Суска А.А.

В статье исследуются возможности институционализации рынка социально-экологических услуг леса путем реализации стратегии эволюционного развития существующей институциональной среды лесного хозяйства. Определяются направления трансформации институтов в новые эколого-экономические условия. Перспективы такого стратегического выбора определяются степенью соответствия и готовности существующей институциональной среды лесной отрасли, основой которого является нормативно-правовая база, к эффективному институциональному обслуживанию нового экономического объекта. Оценка рыночно-экологических аспектов основных нормативно-правовых актов, которые обслуживают лесное хозяйство, позволит определиться с подходами к проектированию системы институционального обеспечения рынка социально-экологических услуг леса.

Ключевые слова: институты лесного сектора, формальные институты, неформальные институты, институциональная среда, эколого-правовые аспекты.

SUBSTANTIATION OF MARKET ECONOMIC TRANSFORMATION INSTITUTIONAL ENVIRONMENT FOR FOREST SECTOR OF ECONOMY

Suska A.

The facilities to institutionalize the forest social and ecological services market by implementing the strategy of the evolutionary development of the existing institutional forestry environment are investigated in the article, and the directions to transform the institutions into the new ecological and economic conditions are determined. Prospects for such strategic choice are determined by the degree of compliance and preparedness of the existing institutional environment of the forestry industry, based on a regulatory and legal framework, to effective institutional maintenance of the new economic entity. The assessment of market ecological aspects of the main regulations that serve the forestry will allow to determine the approaches to designing the system of institutional provision of the market for social and ecological forest services.

Keywords: forest sector institutions, formal institutions, informal institutions, institutional environment, environmental and legal aspects.

Постановка проблеми. Становлення та функціонування товарного ринку соціально-екологічних послуг лісу можуть здійснюватися тільки за умов існування і активного функціонування регуляторного апарату взаємодії суб'єктів ринку, який формується інституціями такої економічної системи. Практика інституціоналізації нових економічних систем показує, що основою проектування та організації інститутів нової економіч-

ної системи є існуюче інституціональне середовище економічного простору, певним розвитком якого і є нова економічна система. Перспективи інституціоналізації ринку соціально-екологічних послуг лісу, в значній мірі, визначаються спроможністю ринково-екологічного розвитку існуючих інститутів лісового сектору економіки України. Відома велика кількість наукових досліджень і аналітичних напрацювань щодо

аналізу та оцінки ефективності функціонування існуючих інститутів лісового господарства. В той же час, досліджень такої регуляторної бази щодо можливостей її ринково-екологічної трансформації стосовно обслуговування діяльності суб'єктів специфічної, нової для лісового господарства України, еколого-економічної системи, ринку соціально-екологічних послуг лісу, на думку автора, бракує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах Т. Веблена щодо необхідності і умов інституціональних змін визначається, що інституціональні зміни чи інституціональний розвиток – це об'єктивний процес адаптації регуляторів економічної системи до нових умов її функціонування [1]. Ефективність процесів такої інституціональної трансформації визначається тим, що така трансформація повинна проходити в межах допустимих можливостей до комплексу правил, норм і примусів, які сформовані існуючим інституціональним середовищем.

В дослідженнях Д. Норта щодо інституціональної реформи, яка визначає, що формування нової економічної системи, можливо вважати завершеним тільки тоді, коли сформовані інституціональні основи нової економічної системи і задана інертність розвитку інституціональної системи, яка передбачає, в більшості випадків, узгодження формальних правил та неформальних норм, які становляться стійкими й укріплюються в поведінкових моделях [2].

В дослідженнях Б. Віра визначається, що проектування інституціоналізації нової економічної системи можливо тільки за умов детального аналізу проблем, які супроводжують функціонування існуючих інститутів в нових економічних умовах і мотивують, виступають як мотиватори, інституціональний розвиток [3].

Теорії розвитку інститутів економічної системи як фактору інституціональної конкуренції підтримується і Р. Бурнсом [4]. Він вважає, що дотримуючись логіки економічного раціоналізму, інституціональна організація вбирає в себе лише ті норми, які змушують індивіда діяти так, щоб забезпечити рівновагу граничних користностей і граничних витрат.

За твердженнями А. Холла, на зміни інститутів як системи впливають зміни властивостей об'єктів, які вона обслуговує. Обґрунтовується, що система та середовище як сукупність об'єктів, які вона обслуговує, тісно взаємодіють на межі входів (ресурси) і виходів (кінцевий продукт).

При формуванні ринку соціально-екологічних послуг лісу, як нового еколого-економічного об'єкту для інституціонального обслуговування існуючою системою інститутів лісового господарства цілком очевидні зміни вхідних потоків – соціально-екологічний, нематеріальний ресурс, і вихідних потоків – товар у вигляді соціально екологічної послуги.

У будь-якому разі інституціональний розвиток слід розглядати як тривалий процес взаємодії формальних і неформальних норм: початковий імпульс від впровадження нового формального інституту викликає різкі зміни неформальних норм, а зміни неформальних норм, у свою чергу, позначаються на структурі формального інституту. Визначальну роль в процесі трансформації інститутів виконує держава. Вона має виступити не тільки як законодавець, але й як гарант дотримання законів вважав К. Ерроу [6].

За дослідженнями І. Солов'я, для того, щоб ефективно і справедливо функціонували всі ринки, існує потреба в спеціальних інститутах, які б здійснювали допоміжні послуги, такі як загальні аудиторські перевірки, сертифікація тощо [7]. Зацікавлені особи можуть адаптувати деякі інститути, які функціонують вже в інших сферах суспільного життя, але зрозуміло, що потрібно буде створювати інститути спеціально для ринків.

В дослідженнях Б. Данилишина визначається, що аналіз і оцінка існуючого інституціонального середовища є вихідним пунктом проектування інститутів еколого-економічних систем в лісовому секторі економіки України, що передбачає виключення з практики господарювання моделей виробництва та споживання, які не сприяють реалізації концепції сталого розвитку [8].

Постановка завдання. Метою досліджень є дослідження ринково-екологічних аспектів інституціонального середовища лісового сектору економіки та визначення можливостей його трансформації в умови функціонування ринку соціально-екологічних послуг лісу.

Досягнення мети досліджень можливо при рішенні таких завдань: аналіз і оцінка ринково-екологічної спрямованості основних законодавчо-нормативних актів; визначення можливостей і напрямів їх розвитку для обслуговування становлення та функціонування нової еколого-економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим елементом в ході дослідження є визначення комплексу законодавчо-нормативних актів, які формують правове поле лісокористування та проведення їх групування за сферами правового охоплення. В процесі інституційного аналізу визначено ступінь ринково-екологічної спрямованості існуючого інституційного середовища лісового господарства. Зарубіжний досвід інституціонального забезпечення еколого-економічних систем і вивчення тенденцій розвитку вітчизняних інститутів лісового сектору економіки дозволив спрогнозувати напрямки трансформації інституціонального середовища в умови ринку соціально-екологічних послуг лісу. Результати дослідження наведені в таблиці 1.

Аналіз наведених в таблиці результатів дослідження дозволяє визначити, що при певній ринково-екологічній спрямованості існуючого правового поля лісового сектора економіки, в більшості законодавчих актах відсутні посилення на перспективи щодо капіталізації соціально-екологічних функцій лісу. Тобто, існують передумови щодо формування системи інституціонального забезпечення ринку соціально-екологічних послуг лісу шляхом еволюційного розвитку існуючих інститутів лісового господарства, розвиток цих інститутів щодо обслуговування процесів надання і споживання специфічного товару – соціально-екологічної послуги лісу.

Висновки. Здійснивши групування основних законодавчих документів, які формують інституційне середовище лісового господарства, за функціональною спрямованістю та їх інституціонального аналізу, автор статті прийшов до наступних висновків: існуючі інститути розвитку лісового господарства, в значній мірі, застаріли і не визначають такого напрямку розвитку, як капіталізація соціально-еколо-

Таблиця 1. Передумови ринково-екологічної трансформації інституціонального середовища лісового сектору економіки України

Передумови розвитку Інститути	Ринково-екологічні перспективи	Ринково-екологічні прогалини	Напрями ринково-екологічного розвитку
Програмні інститути розвитку	<ol style="list-style-type: none"> Ефективне використання лісових ресурсів на ринковій основі. Інвентаризація лісосмуг і визначення їх соціально-екологічного ефекту. Посилення соціальних і екологічних функцій лісу. Підвищення рівня лісистості. Переважне екологічне значення лісів України.. 	<ol style="list-style-type: none"> Застарілість, завершення фінансування. Не передбачає розвитку ринкових відносин при використанні соціально-екологічного ресурсу лісу. 	<ol style="list-style-type: none"> Прийняття нової Програми розвитку. Формування інституціональних основ становлення ринку соціально-екологічних послуг лісу.
Політико-правові інститути	<ol style="list-style-type: none"> Визначення різних форм власності на ліси. Можливість оренди лісових ділянок. Можливість ринкової конкуренції. Можливість тимчасового користування лісовими ділянками. Включення до лісових ресурсів соціально-екологічних властивостей лісів. Екологізація матеріального виробництва. Рациональне використання природних ресурсів. Забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності. Державні кадастри природних ресурсів. Правове визначення земель лісового фонду. Постійне чи орендне використання земель лісового фонду фізичним і юридичними особами. Загальне користування землями лісового фонду є безоплатним. Спеціальне користування такими землями, наданими у постійне користування спеціалізованим державним або комунальним лісгосподарським підприємствам є платним. Можливість природно-заповідних територій, які не мають національного статусу, набувати різних форм власності. Можливість власників об'єктів природно-заповідного фонду набувати статусу юридичної особи, що значно спрощує організацію діяльності за призначенням. 	<ol style="list-style-type: none"> Не визначено оптимальне співвідношення різних форм власності на ліси. Державний контроль за господарською діяльністю суб'єктів лісівництва. Багатовідомче управління державними лісами. Не визначено користувачів соціально-екологічними благами лісів, які можуть отримувати такі блага на комерційній основі. Не визнає право тимчасового використання земель лісового фонду, що передбачається Лісовим Кодексом. Заборона всі видів діяльності не пов'язаних з прями призначенням об'єктів природно-заповідного фонду. Складність процедур отримання дозволів на види діяльності на об'єктах природно-заповідного фонду. 	<ol style="list-style-type: none"> Демократизація правового поля лісгосподарювання. Формування кадастру соціально-екологічних ресурсів лісів. Узгодження положень Лісового і Земельного Кодексів в плані форм використання земель лісового фонду. Капіталізації соціально-екологічних благ лісів природно-заповідних територій.
Фінансово-економічні інститути	<ol style="list-style-type: none"> При формуванні бюджету лісової галузі пріоритетами є прибутковість самого лісо господарювання (платежі за користування лісовим ресурсами), а не державні дотації. Поряд з нормативним державним ціноутворенням широко застосовувати методи ринкового ціноутворення. Податок на небезпечні наслідки виробництва. Фінансова підтримка заходів по збереженню і підсиленню соціально-екологічних функцій лісу. Значення лісів для забезпечення екологічної безпеки навколишнього середовища. 		<ol style="list-style-type: none"> Окремі статті бюджету по підтримці ринкових перетворень в лісовому секторі економіки України. Податкові канікули, для підприємств лісового господарства, які впроваджують соціально-екологічне підприємництво.

гічних корисностей лісу, що вимагає оновлення програмних документів та визначення пріоритетів щодо комплексного використання природного ресурсу лісу; основні політико-правові акти інституціонального середовища лісового сектору економіки мають певну

ринково-екологічну спрямованість, що дозволяє визначитися із стратегією інституціоналізації ринку соціально-екологічних послуг лісу як еволюційний розвиток існуючого інституціонального середовища лісового господарства; фінансово-економічні інсти-

тути передбачають фінансування заходів щодо збереження екологічно безпечного навколишнього середовища шляхом низки екологічних податків, можливим розвитком таких інститутів може бути правове охоплення фінансових потоків, які можуть формуватися в ході капіталізації соціально-екологічних кориснос-

тей лісу; відсутність вітчизняного досвіду інституціоналізації еколого-економічних систем в лісовому господарстві вимагають значних зусиль щодо вивчення зарубіжного досвіду та створення умов щодо імпорту деяких інститутів і адаптації їх до умов лісогосподарювання в Україні.

1. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М.: Прогресс, 1984. – 394 с.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – С. 108.
3. Vira B. The Political Coase Theorem: Identifying Difference between Neoclassical and Critical Institutionalism // *Journal of Economic Issues*. 1997. Vol. 31. № 3.
4. Burns R. T., Stone G. W., *Economics*. – 6th edition. – New York, HarperCollins College Publishers, 1995.
5. Холл А. Д. Определение понятия системы / А. Д. Холл, Р. Е. Фейджин // *Исследования по общей теории систем. Сборник переводов / Под ред. В. Н. Садовского и Ю. Г. Юдина*. – М.: Издательство «Прогресс», 1969. – С. 252-282.
6. Эрроу К. Информация и экономическое поведение / К. Эрроу // *М.: Вопросы экономики*, 1995. – № 5. – С. 123-148.
7. Соловій І. П. Інструменти лісової політики в умовах формування ринків екологічних послуг лісу / І. П. Соловій, Л. Ф. Монастирська // *НЛТУ України, Науковий вісник*, 2005. – Вип. 15.7. – С. 79–86.
8. Данилишин Б. М. Проблеми модернізації природноресурсної сфери у форматі екологічно – збалансованого розвитку України // *Б. М. Данилишин Проблеми модернізації лісової сфери в контексті просторового розвитку: матеріали наук. – практ. конф.* – К.: РВПС України НАН України, 2007. – С. 7–14.

E-mail: n.suscka@gmail.com